

TAKYİDÜ'L-İLM

(تقييد العلم)

Hatib el-Bağdâdî'nin

(ö. 463/1071)

hadislerin**yazılması konusuna dair eseri.**

Hadislerin yazılması (kitâbet) konusunda çeşitli kaynaklarda yer alan ve birbiriyle çelişkili sanılan rivayetleri açıklamak üzere kaleme alınmıştır. Müellif hadisleri yazmanın bir sakıncası bulunmadığını ispatlamayı amaçlamış, ilmi ezberleme ve yazma dışında muhafaza etmenin mümkün olmadığını, hâfızasına güvenemeyenlerin ikinci yolu tercih edeceğini söylemiştir (*Takyidü'l-İlm*, s. 28). On bölümden meydana gelen eserde öncelikle hadislerin yazılması aleyhindeki merfû, mevkuf ve mak-tû rivayetler zikredilmiş, ardından bu yazım yasağının sebepleri üzerinde durulmuş, hadislerin yazılmasına izin veren rivayetler sıralanmış ve onları yazmanın faziletine dair çeşitli görüşler aktarılmıştır.

Bağdâdî hadislerin yazılmasını yasaklayan rivayetlerin illetlerine işaret etmiş ve bunların özel durumlarla ilgili olduğunu belirtmiştir. Kitâbeti yasaklayan rivayetler hakkında tesbit edilen ortak illetlerin en önemlisi, Selef'in Kur'an-ı Kerim'in yerini alması muhtemel başka bir metin oluşturulmasından duyduğu endişedir. İlk dönemde ilim ehlinin sayıca azlığı sebebiyle Kur'an'la hadis metinlerini birbirinden ayırt etmekte güçlük çekilmesi ihtimali de yazı aleyhinde bir gerekçe sayılmıştır. Ayrıca yazı araç ve gereçlerinin yetersizliği, yazının henüz gelişmediği bir dönemde yazıya güvenilmesinin metinlerin muhafazasında birinci derecede önemli olan hâfızanın ihmaline yol açma endişesi bir başka gerekçe olarak ileri sürülmüş ve hadisleri öğrenirken yazılı metin kullandıkları halde sırf hâfızanın ihmal edilmemesi ve yazılı metinlerin ehil olmayan kişilerin eline geçmemesi için onları imha eden birçok Selef âliminden örnekler verilmiştir.

Takyidü'l-İlm'in üçüncü bölümünde kaydedilen ve kitâbete ruhsat veren rivayetlerin yazmayı yasaklayan rivayetlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca müellif, kitâbete izin veren rivayetler içinde delil ve mesned olmaya elverişli durum-dakilerin tamamını değil bir kısmını almış, meselenin daha iyi anlaşılması için söz konusu rivayetlerin çeşitli tarihlerini bir araya getirmiştir. Hatib el-Bağdâdî, sadece

hadis yazma lehinde veya aleyhindeki rivayetleri incelemekle kalmamış, konuyla do-laylı biçimde ilgisi olan bazı hususları da eserin dördüncü bölümünde ele almıştır. Edip ve şairlerin kitâbet konusuna katkı-ları, kitabın fazileti ve faydası, kitap telifi, kitap alım satımı yapanların durumu, kitap okuma alışkanlığı, kitap okumayı başka şey-lere tercih edenler, aşırı kitap sevgisinin ki-tap cimrililiğine yol açması gibi konular bu-rada incelenmiştir.

Eser, daha önceki çalışmalarda yer alan rivayetlere dayanmakla birlikte bu rivayet-lerin bir araya getirilmesi ve özellikle kar-şıt görüşlerin telif, izah ve tertip edilmesi bakımından kitap, hadislerin yazılması ko-nusunda ilk olma özelliğini taşımaktadır. Nevevî, Kâdî İyâz, İbn Hacer el-Askalânî, Bedreddin el-Aynî, Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî ve Münâvî gibi âlimlere kay-naklık eden *Takyidü'l-İlm* birçok müel-lifin kitâbetü'l-hadîs konusundaki görüş-lerini etkilemiştir. Her bahiste konuya uy-gun düşen çok sayıda rivayet derleyen Bağ-dâdî bazı istisnalar dışında rivayetler hak-kında yorum yapmamaktadır. Özellikle ya-zım aleyhindeki rivayetlerin illetini açıkladı-ğı bölümle hadis yazımına izin veren ri-vayetleri zikrettiği bölümün başında yazı-ya duyulan ihtiyacı izah ettiği kısım onun bu nâdir yorumlarını içeren yerlerdir.

Takyidü'l-İlm'in nüshalarını ilk defa Aloys Sprenger tesbit etmiş ve eserden iktibaslarla bulunarak bir makale yayımlamıştır ("On the Origin and Progress of Writing Down Historical Facts Among the Muslims", *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, XXV [Kalküta 1856], s. 303-329, 375-381). Sprenger'in burada kaydettiği metinler Hz. Peygamber zamanından itibaren hadislerin yazıldığını göstermektedir. Goldziher de bu makaleyi ve başka de-lilleri esas alarak yazımın önceden beri var olduğunu söylemiş, ancak fırka çatışmaları yüzünden herkesin kendi görüşünü te-yit eden rivayetler uydurması üzerine ri-vayet kargaşası doğduğunu, ehl-i re'y taraf-tarlarının hadis yazımını yasaklayan, ehl-i hadîsin ise yazıma cevaz veren rivayetler uydurdıklarını iddia etmiştir. Ruth Mac-kensen bu konuya ilişkin makalesinde (bk. bibl.) kitâbet meselesine ve Bağdâdî'nin kitabına atıfla hadislerin yazımı konusun-da Goldziher'in görüşlerini tekrarlamış-tır. Ancak Hatib el-Bağdâdî'nin *Takyidü'l-İlm*'de zikrettiği delillerin bu iddiaların yer-sizliğini ortaya koyacak nitelikte olduğu gö-rülmektedir. Ayrıca ilgili rivayetlerin ehl-i

re'y ile ehl-i hadîs arasında bir mücadele-ye yol açmadığı bilinmektedir (Subhî es-Sâlih, s. 29). *Takyidü'l-İlm* birçok defa basılmıştır (nşr. Yûsuf el-İş, Dimaşk 1949, baskı yeri yok, 1974; baskı yeri yok, 1988; nşr. Dâñ b. Münîr Zehvî, Beyrut 2001). Yûsuf el-İş eserin giriş kısmında kitâbe-tü'l-hadîs, müellif ve eser hakkında bilgi vermiş, Bağdâdî'nin görüşlerini sonraki usulcülerin görüşleriyle karşılaştırmıştır. Neşirde esas aldığı Zâhiriyye Kütüphanesi nüshası müellifin talebesi Gays b. Ali b. Abdüsselâm el-Ermenâzî tarafından 462 (1069) yılında istinsah edilip müellife arz-edilmiş ve onun nüshasıyla karşılaştırılmış-tır. Bu nüshada eksik olan veya okunama-yan kısımlar Berlin nüshasından tamam-lanmıştır (Zâhiriyye ve Berlin nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 401; *Suppl.*, I, 563-564).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib el-Bağdâdî, *Takyidü'l-İlm* (nşr. Yûsuf el-İş), Dimaşk 1974, s. 28, ayrıca bk. neşredenin gi-rişi, s. 1-27; I. Goldziher, *Muhammedanische Stu-dien*, Halle 1890, II, 194; Brockelmann, *GAL*, I, 401; *Suppl.*, I, 563-564; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları* (trc. M. Yaşar Kande-mir), Ankara 1973, s. 27-29; M. Mustafa A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulûsi Yavuz), İs-tanbul 1993, s. 21; R. Mackensen, "Arabic Books and Libraries in the Umayyad Period", *The American Journal of Semitic Languages and Litera-tures*, LII (1936), s. 245-253; LIII (1937), s. 239-249; LIV (1937), s. 41-61; Ahmet Ateş, "el-Hatib el-Bağdâdî ve Takyid al-İlm Adlı Eseri", *AÜİFD*, I/1 (1952), s. 91-103; P. L. Heck, "The Epistemo-logical Problem of Writing in Islamic Civilization: al-Hatib al-Bagdadi's (d. 463/1071) Takyid al-İlm", *St.I*, XCIV (2002), s. 85-114.

İBRAHİM HATİBOĞLU

TALÂİ' b. RÜZZİK

(طلال بن رزيق)

Ebü'l-Garât Talâi'
b. Rüzîk el-Gassânî
(ö. 556/1161)

Fâtîmî veziri.

495'te (1102) muhtemelen Mısır'da dün-yaya geldi. İrmîniye'de doğduğunu ileri sü-renler de vardır (M. Hamdî el-Münâvî, s. 285). Ermeni asıllıdır; Mağribli olduğuna dair bir kayıt da bulunmaktadır (Makrîzî, *İttî'âzü'l-hünefâ*, s. 248). Babası Rüzîk, Ermeni asıllı Fâtîmî Veziri Bedr el-Cemâli'nin hizmetinde bulunuyordu. İlme karşı me-rakı olan Talâi' gençlik yıllarında Fâtîmî or-dusunda görev aldı ve kumandanlığa ka-dar yükseldi. Onun idarî göreviyle ilgili ilk kayıt 538 (1143) yılında Buhayre valisi ol-